

A SZÉKELYEK ŐSEI ÉS A SZÉKELY MAGYAROK

Válaszul dr. Karácsonyi Jánosnak fenti című munkájára

Írta:

JÓSA JÁNOS

Ny. állami főgimnáziumi tanár.

Nyomtatta
Szegedi Keresztény-Nyomda Részvénytársaság 1925,

Előszó.

Jelen füzetemet az: „*Újabb adatok a székelyek régi történetéhez*” című, kéziratban lévő, nagyobb munkám függeléke gyanánt szándékoztam volt kiadni. Ezért van, hogy e füzetben bizonyos dolgok csak érintve vannak s azokat illetőleg említett nagyobb munkámra utalok, melyben az itt csak érintett dolgok tüzetesen kifejtve és igazolva vannak. Például, hogy a Székely székekben emlegetett *Nemek és Ágak* — melyeknek Verbőczy által történt eme téves értelmezése ellen: „Siculi per tribus et generationes, a'que lineas generationum, antiquo more, hereditates ac officia inter sese partiuntur et dividunt”, már a 16. században tiltakoztak, melyeket azonban, Verbőczy téves állítása alapján, íróink még ma is vérségi kapcsolatot jelentő nemzetségeknek és nemzetségi ágazatoknak mondanak és írnak — hogy eme *Nemek-Ágak* nem vérségi kapcsolatot jelentettek, hanem *közigazgatási, törvénykezési* stb. *területi szervek voltak*, emiutt főmunkámban tüzetesen ismertetem és adatokkal igazolom; csak azt jegyzem még meg erre vonatkozóan, hogy Sándor Imre is „*Nemek és Ágak a Székelyföldön*” c. tanulmányában, az igazságnak megfelelően, ugyanerre az eredményre jutott.

Ismertetem főmunkámban a sokat gúnyolt *kő vert*; rávilágítok a *bolgár hadifogoly elméletre*; rámutatok más munkákban is előforduló, székelyekre vonatkozó, téves állításokra s hiteles adatokkal helyreigazítom azokat. Ismertetek még más fontos és nevezetes dolgokat, mikről eddig nem igen volt szó. Emé nagyobb munkámat is sajtó alá adom, ha kellő számú előfizető jelentkezik. Addig is tehát külön kiadom e kis füzetet, nehogy a székelyek germán-gepida eredetének tudós felfedezője a hallgatást új felfedezése elismerésének vegye és így egyáltalán meg nem állható állításait megdönthetetlen igazságoknak képzelje.

Szeged, 1925. évi októberben.

A szerző.

I.

A fővárosi lapokban olvastam, hogy dr. Karácsonyi János 1924. február 12-én előadást tartott Budapesten, a Magyar Tud. Akadémián, arról a kérdésről, hogy »Attila népe voltak-e a Székelyek?»

A közlemény szerint „Karácsonyi bebizonyította, hogy a mai székelyek a XI. és XII. században a magyartól elütő nyelven beszéltek. A magyarok bejövetelkor a székelyek már mai helyükön laktak. Származásukra nézve nem szlávoktól, nem is az avaroktól erednek, hanem, amint ez a *székely személyes helységnevekből megállapítható, a gepidáktól.* A gepidák Attila népeihez tartoztak, de nem voltak hunok, hanem a gótokkal rokon keleti *germán népfaj.* A nagytudományú előadót új adatokban gazdag előadása után lelkesen megtapsolták s igen sokan üdvözölték.” Eddig a tudósítás. (*Nemzeti Újság* 1924. febr. 12. 35. sz.)

Karácsonyi J. dr. ezelőtt 20 évvel, 1904-ben is, ugyancsak a M. T. Akadémián székfoglaló előadást tartott a *Székelyek eredete* stb. címmel, mely 1905-ben nyomtatásban is megjelent. Ebben a művében megállapítja, hogy a magyar és székely személy-, helység- és dűlőnevek azonosak, „nincs a székely nevek közt olyan, amely a magyaroknál is szokásos ne volna, pedig a személynevek, még a keresztnevek is, sokszor komoly ok nélkül, csupán divatból, folyton változnak (Kar, i. m. 43. I.). A magyar és székely személy- stb. nevek teljes egyezéséből aztán azt a következtetést vonja le, hogy a székelyek már mint keresztények kerültek Magyarországból Erdélybe (i. m. 47. I.). Szent László király telepítette be őket útszináló-favágóknak. Ezért kapták aztán a szláv „szek” (=vágás) szóból és a török „li” képzőből alakult *szekli-székely* nevet, mely „vágással foglalkozó” embert jelent. „Ha a székelyek nem a magyarok közül valók lettek volna, hanem külön nemzetből származtak volna és a magyaroknál korábbi honfoglalók lettek volna, ennek okvetlen nyoma volna a személy-, helység- és dűlőnevekben, pedig nincs”! (i. m. 54.1.)

Ezeket hirdette Karácsonyi 1904-ben az akadémiai székéből és akkor is tapsoltak neki, éppen úgy, mint most, 1924-ben, amikor a székelyeket a germán gepidáktól eredezteti.

Ha valaki bizonyos időben elfoglalt álláspontjának téves voltát időközben belátva, azt feladja és szerinte helyesebb álláspontot foglal el, az csak tiszteletet érdemel. De ha valaki, mint K. J. is, a székelyföldi és magyarországi személy- stb. neveket nagy szorgalommal összeállítja s meg-

állapítja, hogy a székelyföldi személy- és helynevekkel a magyarországiak azonosak, s ezek alapján megdönthetetlennek állítja s hirdeti a magyar és székely nép azonos eredetét s a székelyek Magyarországból való betelepítését, és most egyszerre ugyanazon személy-, helység- és dűlőnevek alapján eddig megdönthetetlennek vallott álláspontját minden vonalon feladja és merőben ellenkezőbe csap át: ez már feltűnő furcsaság, feltűnő frontváltás, szinte azt mondanám, hogy történeti tréfa az egész, ha K. J. szavai nem hangzottak volna el olyan komoly és méltóságos helyről, a honnan Csonka-Magyarországon túl is messze meghallják. Mert K. J. 1904-ben is megcsinálta székfoglalójában azt a tréfát, hogy az 1451-iki székely törvényről azt hirdette, hogy „*az a székely fiúleányságról semmit sem akar tudni, hanem egész ellenkezőleg rendelkezik.*” Aztán idézte eme törvénynek a *simplex leányról* rendelkező részét s ezzel téves állítását, a laikusok előtt, látszatra, „oklevelesen igazolta”, mert a törvénynek éppen a fiúleányságról rendelkező részét, tehát a leglényegesebb részt, teljesen mellőzte, elhagyta. Mikor aztán én „*A csiki székely krónikáról*” c. munkámban kimulattam feltűnő „tévedését”, erre ő a „*Battyanium*” c. Brassóban megjelent folyóiratban úgy válaszolt, hogy az már nem történeti tréfa, hanem az akadémikus tudósnek sajnálatos *vergődése* vala. Erre irtam én aztán és adtam ki viszontválaszul „*Vergődés*” c. füzetkémet. Azért mondom és tartom én ez új fordulatot is, egyelőre és enyhén szólva, amolyan történeti tréfának ... csak a jelen esetben és időben igen helytelenül alkalmazott történeti tréfának; mert, esetleg, ellenségeinknek tesz vele szolgálatot. Különben — szerencsére — nem az dönti el a kérdést, hogy ki mit mondott és hol mondotta, hanem az, hogy az illető tudja-e igazolni állításait, megállapításait? Mert kissé gyanús, hogy ugyanazon nevek alapján egyszer magyarnak, aztán germánoknak mondja a székelyek őseit. Egyelőre csak ennyit, míg bizonyítékait, tanulmánya eredeti szövegéből megismerem.

II

A fennebbi sorok megírása után megkaptam Karácsonyi J. legújabb székely tanulmányának eredeti szövegét. A Kolozsvárott megjelenő „*A Hírnök*” c. folyóirat hozta ez évi (1924.) 6. és 7. számában „*A székelyek ősei és a székely magyarok*” címmel.¹⁾

Fennebbi soraimat változatlanul hagyva, a következőkben ismeretemet meg Karácsonyinak a székelyek eredetéről szóló egészen új elméletét.

*) Azóta, mint értesültem, különnyomatban is megjelent.

Karácsonyi J. beismeri, hogy 20 év előtt, 1904-ben, tévedett; de tévedését, legalább részben, *Hunfalvira* hárítja. Azt is megírja K., hogy 20 év előtt tagadta, hogy a székelyek ősei hunok lettek volna s ezt ma is tagadj 3; tagadta azt is, hogy a székelyek valaha másként beszéltek volna, mint magyarul, Azt vélte — írja —, hogy a székely-magyar a magyarok kis öccse volt.

Amiket azonban most, 1924-ben, a székelyek hun volta ellen, illetve a régi székelyek őseinek germán gepida volta mellett, valamint a mai székelyek őseinek Magyarországból Erdélybe, a gepidák által zsellérek — jobbágyok — gyanánt betelepített vagy behívott volta mellett felhoz, amint az alábbiakból ki fog tűnni, minden alapot nélkülöző, önkényes feltevések; amiket K. J. a legnagyobb erőfeszítéssel sem tudott igazolni.

Karácsonyi új elmélete szerint ugyanis a honfoglaló magyarokhoz a germán gepidák — előbb Attila alattvalói — állottak, még pedig *székely* névvel, de hogy hogyan, mikor és miért vették fel a *székely* nevet ezek a gepidák, arról nem szól K. J. Eme „székely”-gepidák aztán előljártak a magyarok harcaiban, kiktől bizonyos jogokat nyertek. De mivel állandóan harcban voltak, *Magyarországból magyarokat vittek be Erdélybe zselléreikül, hogy helyettük és értük dolgozzanak. Idővel elhaltak a gepidák a folytonos harcokban és ekkor magyar zsellérek, kik gepida uraik székely nevét viselték, kihalt gepida uraik jogainak birtokába jutnak.* így voltak a germán gepidák, előbb Attila alattvaló népe — K. J. szerint — a régi székelyek ősei s így lettek azután a gepidák magyar zsellérei, kik gepida uraiktól a székely nevet is örökölték, a mai székelyek őseivé. Ebből az önkényes feltevésből állapítja meg azután Karácsonyi, hogy „*a mai székelyek csak székely kiváltságokkal élő magyarok.* Ez tehát nem hun, nem is gepida, hanem Árpád népe”.

Ez K. J.-nak a székelyek eredetére vonatkozó új elméletének lényege. Ötletesnek elég ötletes s azzal az előnnyel is jár Karácsonyira nézve, hogy nem kellett az 1904. évbeli azt a megállapítását, hogy a székelyek Nagy-Magyarországból kikerült magyarok, megváltoztatni.

1904-ben — mint fennebb láttuk — a magyar király által telepített be K. j. Magyarországból Erdélybe a magyarokat útcsináló favágóknak, és szláv-török nevet ad nekik (Szék-li); most, 1924 ben, mint ezt is jelzem fennebb, — zselléreknek viteti be a magyarokat Erdélybe a germán gepidák által, kiktől e zsellér magyarok aztán a székely nevet és jogokat örökölik. Ds mit jelent az, állítólag a gepidáktól kapott, székely név? Ezt már nem mondja meg Karácsonyi dr.

Vizsgáljuk meg hát rendre az új germán-gepida elmélet bizonyítékait is, sine ira et studio.

III.

K. J. tanulmánya elején szól az 1116-ban és 1146-ban Magyarországon szereplő székelyekről; de ezek a Székelyföldről kivándorolt, más viszonyok közt élő s később a magyarságba beolvadt székelyek voltak, kikről munkám más helyén már megemlékeztem.¹⁾ E kivándorolt székelyekkel tehát semmit sem lehet bizonyítani az eredet kérdésében.

Továbbá forrásokat sorol fel (1213, 1250, 1261, 1290, 1291, 1298 stb. évekből), mely források a székelyeket a magyaroktól mindig megkülönböztetik. E megkülönböztetést K. J. állítása igazolására szintén fontosnak tartja. Pedig ez a megkülönböztetés természetes és helyes és azért van, mert — a mint ezt is más helyen kifejtettem¹⁾ — a nagy hun-kazár népnek egy törzse volt a *moger-magyar*, egy másik törzse a *szakul-székely* és ennek szakul-székely volt neve az ázsiai ősi hazában is és az új erdélyi hazában is, a hol önálló nemzetté *lett*, azért nevezték hazájukat Székelyországnak (Sz. o. I. 286, 306-8, 313-15. II. 81.); székely névvel álltak a honfoglaló magyarokhoz is és székely névvel nevezik őket a keleti-bizánci írók és a XIII. századi hazai írók is és így közös forrásuk a XI. századi Gesta Hung, is és határozottan elkülönítik a magyarok és a székelyek hun hagyományát és kiemelik hun származásukat. A „magyar” és „székely” két, rokon törzsnévből lett nemzetnévnek a források által való megkülönböztetéséből tehát nem szabad, de nem is lehet ráfogás nélkül, a magyar és székely nép különfajúságára következtetni. Az a megkülönböztetés tehát, ismétlem, helyes és természetes.

De van ennél egy fontosabb és jellemzőbb állítása Karácsonyinak. Azt írja ugyanis, hogy a nyelvtudomány megállapította (?) a hunokról, hogy ők az u. n. uguz-törökséghez tartoztak; tehát a nyelvök a magyarokétól rettenetesen különbözött. „Gondoljuk meg csak azt — írja tovább K. J. —, hogy a szintén uguz-török nyelven (?) beszélő és a hunok eredeti hazájából kiáradt kunok 1300-ban a Miatyánk kezdetét így ejtették ki; „*Bezem atamaz kim szén kükte*” s hogy mennyire elüt ez a „*Miatyánk, ki vagy a mennyekben*” magyar mondattól! „Kétségtelen tehát — írja, tovább K. J. —, hogy a hun a magyarnak nem lehetett nyelvi rokona s a régi székefységben sincs semmi nyoma az uguz-török nyelvnek.” Így ír Karácsonyi János dr !

*) L. *Újabb adalékok* c. munkámban.

Más helyen már rámutattam, hogy az igazi és legkompetensebb források szerint sem a magyar, sem a székely, de még a kun sem volt soha török fajú nép.¹⁾ *Adalékok* c. munkámban ismertettem, hogy dr. Bálint Gábor, aki a kérdéses nyelveket nemcsak értette, hanem alaposan tudta is, Ázsiában is alapos tanulmányokat tett, kimutatta, senki által meg nem cáfolt s meg sem is cáfolható módon, hogy a magyarországi kun nemesség nyelve kazár-adighe-féle nyelv volt s ezt fölcserélte a már akkor megalakult magyar nyelvvel s igen rövid idő alatt, mert a két nyelv anyaga és logikája azonos volt; de a kun nemesség török-tatár nyelvű jobbágysága az ő *egyszerű nyelvét jóval tovább megőrizte, agy ahogy s ennek maradványa a tatárnyelvű u. n. kan Miatyánk, a „Bezem atamaz kim” stb.* Nem kell tehát csodálkozni, ha a *tatár nyelvű Miatyánk* annyira elűt a magyartól. De ezekről bölcsen hallgat K. J. dr. A „*Codex Camanicus*”-nak elkeresztelt műben egy szó sincs a kunok nyelvéből. Ezért történhetett meg, hogy a Cod. Cum. latin nyelven kidolgozója — aki után Karácsonyi idéz — a tatár coun, cojun (-birka) nevet *kun-*(Cumanus)-nak értelmezte s így a birka táplálékát, a kicsi fűvet, kicsi *kenyérhéjnak* vette, úgy okoskodván, hogy a *kun* ember sem ehetik fűvet, egyék hát kenyérhéjat. így lett a birkából kun ember s a fűből kenyérhéj. (L. ennek bővebb ismertetését *Adalékok* stb. című munkám 80. 1.)

A Petrarca Codexet 1303 körül-szerkesztették Krimben, aztán elkeresztelték *Cod. Cumanicus*-nak, mint fennebb jelzem, noha egy szó sincs benne a kun nyelvből, hanem *török-tatár nyelvű* az egész — mint ezt Bálint G., a nyelvek alapos értője és tudója, kimutatta — úgy a kunsági u. n. Kun Miatyánk nyelve is *török-tatár*. Amint tehát különbség van a *birka* és a *kun* ember közt és a kicsi fű, meg a kicsi kenyérhéj közt, épp úgy különbség van, nyelvi tekintésben, a *tatár nyelvű u. n. Kan Miatyánk* és a magyar nyelvű Miatyánk közt is. Ezen tehát nem kell fennakadni. Aztán nem kell a két- tatár és magyar- *Miatyánk* közti nyelvi különbségből azt sütni ki, hogy a kunok nyelve „rettenetesen különbözött a magyar nyelvtől.” Ez magában is furcsa eljárás.

Megvilágításul, hogy milyen lehetett a *magyar* és *kun* nyelv egymáshoz való viszonya, közlök alább a 13. században Magyarországba betelepített kunok személy neveiből néhányat, melyeket Karácsonyi is közölt 20 év előtt megjelent munkájában és szembe állítok ezekkel ugyanazonkori *székely* és *magyar* személy- és helyneveket.

¹⁾ Lásd *Újabb adalékok* c. munkám.

Kun személynevek.Alun¹⁾Boycha¹⁾ Bojta¹⁾Borchol¹⁾Bugacz¹⁾ (most puszta
Kecskemét határán)
Chibuk¹⁾Csólyos¹⁾Emen¹⁾
Gyolcha¹⁾Itok, Ituk (Kn. II. 175-6
1291.)Illan¹⁾Inka¹⁾**Székely- és magyar személy- és helynevek.**Alus²⁾ és Valan³⁾ magyar és székely személy-
nevek. *Alun* helység Hunyad vm-ben.*Burcha*, *Bacsó*, *Bojté*, *Böjté* személynevek Csik-,
Maros- és Udvarhely szék. *Boytha* ma-
gyar helység 1261-ben⁴⁾, az eszterg. érsek
birtoka. *Boytha* m. helys. 1295-ben említve
(Knauz, I. 105). *Bojt* helys. Bihar várm.-ben.
Bojta helys. Hont vm.-ben. *Beycha* 1272-ben
vasmegyei várjobbágy (Kar. i. m. 38 1.).
Bocsk határnév Marosszéken (Sz. O. VI.).*Boroch* helys. Nyitra vm-ben, *Boronch* magy.
nemes 1250 ben (Kn. II. 59.). *Borcha* helys.
Torontál vm-ben és puszta Somogy vm-ben.
Bogacz és Bogács családnév a Székelyföldön.Chyba és Csibi családnév Maros- és Csikszék-
ben; Ciba 1225 ben magyar személy (Kn. II.
38.). *Csibaj* puszta Nógrád vm-ben ; *Csiba*
helys. Marosszéken.Csórja, Szolya székely családnevek ; Csortos ha-
tárnév Marosszéken; *Csorsza* határnév Csik-
szentmihályon.*Echen* m. személynév 1255-ben (Kn. I. 19.);
Emecz szék. családnév.Olchi, Oicha szék. családnév; Olcha helys.
Pest- és Bihar vm-ben.*Iteu* magy. udvarnok 1219-ben (Kn. II. 21.),
Iteő szék. személynév.Illan-ez pataka Háromszéken, Illeti d falva Ma-
roabzéken, Üiama patak udvarhely széken.*Inke*, *Irka* szék. személynév, Inke helys. So-
mogy vm-ben.¹⁾ Karácsonyi J. dr.: *A székelyek eredete* 31 l. (1905.)²⁾ Knauz Nándor: Az esztergomi főegyháznak okmánytára I. 19. *Alas*
egyházi jobbágy 1215-ben.³⁾ Székely családnév 1602-ben; Székely Oklevéltár V. 198. Alun-Va-
lan—Alan olyan mint Hayanduc és Ayanduk (Kn. L 20. 28.)⁴⁾ Kn. II 83.

Kun személynevek.Japza¹⁾Jangot¹⁾Kabak¹⁾Koyan¹⁾Keyron¹⁾Kistre¹⁾Konta¹⁾;Korcza¹⁾Kuchmeg (Kn. II. 175-
1291¹⁾)Kumcseg¹⁾ (Köncsög)Kötöny¹⁾Michi¹⁾**Székely- és magyar személy- és helynevek.**

Gapsa magy. szőlőművész 1218-ban (Kn. 1.20.)

Cornes Opsa m. nemes 1292-ben (Kn. II. 192.)

Jegeti szék. családnév.

Kobak család Marosszéken.

Koyon hontmegyei magy. udvarnok 1274-1277-ben (Kn. II. 123.), *Koyan* helys. 1292. (Kn. II. 192.), *Kaján torka* helynév Marosszéken ; *Kajántő* helys. *Koiozs* vmben.

Kuron és Korion szék. személynév

Marosszéken.

Készt családnév az adighe-kabardoknál (Erd. Muz. XV, 174.), *Kezd*, *Kizd* családnév a Székelyföldön.Konta és Kanta személy- és helynév Csik- és Háromszéken. V. ö. még: *Pontha* személynév Marosszéken, *Bonta* Csíkban és *Kinda* Ud. sz.Karczfalva Csíkban (régén Karczifalva) Korcz ruharész neve a székelynél ; v. ö. még *Harczo* helys. Székelyföldön; *Hé-Harzo* hajdan falu Szilágy vmben, *Barcza-falva* hajdan falu Temesvár mben (Karácsonyi i. m. 45. 1.) *Kurczon* helynév Vas vmben; *Kurcza*, folyó viz Szentés város ha'rában.Martinus nobilis de *Kurchmen* m. nemes 1292-ben (Kn. II. 194).*Könche*, *Koncha*, *Koncsag* szék. személynevek Csik- és Háromszéken ; *Kunch* (Köncs) magyar személynév 1294-ben (Kn. II. 206); *Koncsok*, *Koncsod* határnév Marosszéken (Sz. 0. VI. 411).

Kető, Kölö személynév Három- és Udvarh. széken.

Michke- személynév Háromszéken; *Mijche* m. nemes 1236-ban (Kn. H. 43); *Mochud* személynév 1209 ben (Kn. II. 14) ; *Matsuda* japán személynév (delegatus Genfben 1924-ben.)¹⁾ Karácsonyi J. dr.: *A székelyek eredete* 31. 1. (1905).

Kun személynevek. Székely- és magyar személy- és helynevek.

- Ona¹⁾ *Onan* és *Own* magyar helység 1283-ban. (Kri. I. 83). „*On földje*” helynév Háromszéken (Bárót határán).
- Weichun¹⁾ *Urkun* székely személynév (Sz. o. V. 237).
- Baramuk¹⁾ Bárók, Bara szék. családnevek ; „Ivánka filius Barakun” birtokos m. nemes 1279 ben (Kn. I. 77). *Barakony* helys. van Arad-, Bihar-, Pozsony-, Abauj-Torna vmben; *Báromat* puszta Nógrád vmben stb. stb.

E néhány név is igazolja dr. Bálint Gábornak általam is vallott s az *én* adataimmal is igazolt állítását, hogy nem volt olyan „*rettenetes*” különbség a kun és magyar-székely nyelv között, mint azt Karácsonyi feltünteteti; hanem adighe-kabard-féle nyelv volt mindenik.

Tehát nem beszéltek sem a hunok, sem a kunok uguz-török nyelven, hanem *kazár- adighe-féle* nyelven, mint a székely és magyar, azért nincs — és nem is lehet — nyoma a Székelyföldön az uguz-török nyelvnek, de van igen sok maradványa a hun-kazár—adighe nyelvnek, mint ezt munkáimban feltüntettem s igazoltam. (L. Adalékok c. munkámban és e füzet függelékében).

IV.

De lássuk tovább. Az előadottak után néhány „régí” székely keresztnévet sorakoztat föl Karácsonyi s azokkal is a „régí székelységnek” a magyaroktól való különbözését és *germán voltát* akarja igazolni. Csakhogy a Karácsonyi felsorolta neveket is mind megtalálhatni a magyaroknál is, az Árpád korszakban s ezt maga Karácsonyi is konstataulta 1904-ben megírt művében. Vizsgáljuk meg hát e neveket is rendre.

Zubuzlaus. „*Bogomer* filius Zubuzlaj.” (Sz. O. I. 7.) Ez székely ispán 1235. előtt. *Zobozlaus* cornes, a király által kiküldött bíró és magyar nemes 1236 ban (Kn. II. 43). *Zubaslaus* székely ember 1271-ben (Sz. O. I. 18). *Zubuslaus* (=Szoboszló), *Stanislaus* (=Szaniszló) és *Woislaus*, *Bolislaus* nevek a 13. században a magyaroknál is használt nevek (Kn. II. 53. 54. 67. 76.) Szoboszló, Szaniszló nevek az 1602-iki székely összeírásban is előfordulnak, ma is használt nevek; (Sz. O. V. 180. 312. 315. stb). *Szoboszló* helység van Hajdú vármegyében, *Bogomér* Bihar vármegyében.

¹⁾ Karácsonyi J. dr.: *A székelyek eredete* 31. 1. (1905).

Hogy *Bogomer* és *Zubuslaus* szláv név s hogy ilyen nevű szláv egyének is voltak, az kétségtelen; de ebből még nem következik föltétlenül, hogy Bogomér, Szoboszló fia, székelyek ispánja is szláv lett volna, mert mint tudva van, a keresztény vallás felvételekor szláv nevek is vettek föl a magyarok és székelyek — s ezt a fentiek is igazolják. Géza vezért és fiát is szláv pap keresztelte meg. A fennebb idézett 1271. oklevél szerint is *Zubuslaus* (=Szoboszló) egy *székelynek volt neve*, De ha csakugyan szláv eredetű magyarországi nemes volt említett Bogomér Szoboszló fia, akkor is lehetett a király által kinevezett székely 'ispán, mert 1192-ben hozták a törvényt, hogy az erdélyi vajdaságot és székely ispánságot tisztségül a királyi felség ne adományozza másnak, mint magyaroknak, még pedig csak jól érdemesülteknek (II. Ulászló Décret. I. Art. 8. 1492). Ez azt mutatja, hogy azelőtt nem magyar eredetű nemesek is viselheték eme tisztségeket,

Kadács. Vincencius comes filius *Akadács* (Sz. O. I. 9. 1252). Ez voltaképen *Kadács*; itt az *A* vagy magyar meghatározó elem, milyen a kabard nyelvben is van, vagy egyszerű toldás. Mint székely személy-név a 14. században is előfordul *Kadocs* alakban (Sz. O. III. 16. stb. 1.) *Kadics* 1314-ben birtokos úr Bihar vmében (Karácsonyi, Szék. ered. 41.1.) *Gadács* falu Somogy vmében. Ma is megvan Udvarhelyszéken *Kadács* vára romja; van „*Kadács mező*” helynév, *Kadács*, Kadicsfalva helységek; az 1567. összeírásban „*Kajdiich*, falwa« (Sz. O. II. 220). *Kadics* családnév az 1602-iki összeírásban (Sz. O. V. 312).

Akadács Mihályt 1505-ben székibíróvá választották Udvar helyszéken (Sz. o. I. 308). Anonymus is említi *Kadusa* magyar vezért (Anonym VII. stb. fej). *Kajdacs* helység van Tolna vármében. Akadács· Kadács, olyan, mint *Amadé falva-Madé falva* (Sz. O. II. 221; V. 104. 106. 144. stb. 1.)

Benchench. „*Stéphanus et Dominic, filij Benchench.*” (Sz. O. I. 24. 1291-ből) Ez a Benchench *székely*. 1292-ben „*Comes Petrus filius Benchench nobilis de Kukly*”, magyar nemes. (Knauz, II. 192) *Benczencz* helység van Hunyad vmében. Aztán Karácsonyi a Vincentius névben a V-nek B-vel (Benczencz) való fölcserélését német sajátjának veszi, pedig nem az.

Kolond. „*Comes Egedius filius Kolondus*” (Sz. o. 1.35,1313-ból), Itt a Kolondus alak genitivus, az alapszó Kolond és Kolon, van Kólómban is. „*Kolom bérce*” határnév Marosszéken (Sz. O. VI. 409). *Kolon* magyar helység a tizenegyedik században, 1019 ben említve (Knauz, I. 5). *Kolon* helység van Vas, Nyitra, Zala vmében; *Kolontár* helys. Veszprém vmében. „*Mich, filius Cholon*” magyar nemes 1292-ben (Knauz,

II. 194). *Kalonda* helys. Nógrád vmben; *Kalonda* helynév a Székelyföldön; *Calanda* veszprémi püspök 1206 ban (Knauz, II. 13). *Kolond* személynév 1138. és 1211-ben Magyarországon (Karácsonyi i. m. 32.1.)

Tolón. (Sz. O. I. 35). Nem valószínű, hogy e név a Bartholomeus névből lett volna. Van *Tholomarius* (magyarul *Talamér*) finév is (Ballagi német-magyar szót.); ebből sokkal könnyebben lett a *Tolón* név. Ebből lehetett a *Talamás* (v. Talamár) beregmegyei helységnév is. A Székelyföldön is van *Talamér* helynév (I. Vadr). De ha Bartholomeusból lett volna is, mint Karácsonyi állítja, ez is keresztény név, már a 13. században használták Bartholomeus és Tholomeus alakban (Knauz, II. 148. 1284'bői); magyarosan: Bertalan ma is használt név; latinosan írták természetesen a latin oklevelekben a székelyeknél is. Különben *Tolón* egy kunfejedelem neve volt (L. alább a német idézetet).

Eszén: székely; *Esze*: magyar név. „Michael filius *Eze* de villa Turul” 1292-ben (Kn. II. 193). *Eszeny* helységnév Szabolcs vmben. *Esze Tamás* a Rákóczi korszakban szerepel.

Irgus. Ez helyesen Jurgus=Gurgus=Gyurgyus, Györgynek dédelgető neve; ma is használta'os, mint Ferus (Ferencz). Gyergyó nevét régen írták *Jergau-nak* is, és Gyergyónak olvasták. I. Ferdinánd király 1555-ben kelt egyik oklevelében Sepsi Szent György „*Zent Jarch*” alakban van írva (Sz. O. V. 71). *Irgus* személynév 1211-ben a Dunántúl (Karácsonyi, A szék. ered. 32. 1.) Ez is Jurgus=Gyurgyus=György.

Pheleud. „Stephanus filius Pheleud” (Sz. O. I. 43. 1324 bői). *Feled* 1138-ban és 1211-ben személynév a magyaroknál (Karácsonyi, Szék. ered. 32. 1.) *Feled*, helység Gömör megyében. *Fele* kir. udvarnok 1219-ben (Kn. II. 21.) *Fele* egykor temesmegyei falu (Kar. i. m. 45. 1.)

Eltus. „Stephanus filius Eltus” (Sz. O. I. 43. 1324-ből). Magyar: Oltuz, Ultuz. Othuz filius Nogus (Kn. I. 32. 1247-ből). *Oltás* ispán 1233 ban (Wenzel G. Árpád. okt. VI. 530). *Oltus* személynév 1211-ben (Karácsonyi i. m. 32. 1.) *Oltus* birtokos nemes 1230-ban a Dunántúl (Wenzel i. m. VI. 530.)

liba. Ez voltaképen *Alba*. Az 1602. székely összeírásban is előfordul *Albo* alakban (Sz. O. V. 192.); ma is megvan *Albo*, *Albu* alakban, mint családnév. *Kriza* is följegyezte (Vadr.) *Albis* falu Háromszéken. Az 1603. összeírásban van *Nigra* Mihály név is (Sz. O. V. 249. 271.) A magyaroknál is 1292-ben előfordul *Paulus Niger* (Knauz, II. 193.) *Alba* pataka Alsósíménfalva közt szakad a Fejér-Nyikóba. Az *Uba-Alba* név tehát latin eredetű, a keresztény vallással és latin egyházi nyelvvel átvett név. Különben 1211-ben *Hiba* (liba) személynév a magyaroknál is van (Karácsonyi i. m. 32. I.) Van *Fejér* családnév is.

Chombord. „*Jacobus filius Chumburd*” (Sz. O. I. 43. 1324-ből).

Itt is a *Chumburd* génit; alapszó *Csombor* (Sombor, Zsombor). *Csombor*: egy fűszeres kerti növény neve a székelyeknél; *d* helyraggal *Csombord*, helység Somogy vármben; *Csombord* helys. Alsófejér vármben. *Zumbur* (Zsombor, Csombor) magyar nemes 1293 ban (Knauz, II. 19.) Anonymusnál *Zumbur* magyar vezér (Anonym. VI. fej) Van *Kapor* nevű székely család is (Sz. O. V. 280. 296). *Csombor* családnév az 1602 iki összeírásban is van (Sz. O. 257. 175). 1165 ben *Izsóp* finév (Knauz. II. 5). *Zsombor* alakban ma is használt személynév (keresztnev) *Csombord* (Cumperdinus) előfordul a 13. századi váradi lajstromban is (idézi Karácsonyi is i. m. 33. lapján).

Orbos. „*Comes Georgius filius Orbos Siculus*” (Sz. O. I. 51. 1344-ből). A magyaroknál: Orbaz (=Orbás) és Urbaz (=Urbás) magyar nemes, 1251 és 1286 ban említve (Knauz, II. 63. 151-2). *Orbos* személynév 1211 ben Magyarországon (Karácsonyi, i. m. 32. I.)

Halymban, „*Stephanus filius Halymban*” (Sz. O. III. 5. 1305-bői). Itt is génit, a Halymban alak. *Halimba* helys. Veszprém vármben ; *Helemba* helys. Hont vármben; *Helumbazygeth* helynév Magyarországon 1234-ban említve (Knauz, I. 37). *Halimba* birtokos nemes Nógrádban a 13. században (Karácsonyi, Szék. ered. 33. 1.)

Ressul. Ez német név, IV. Béla király 1268-ban *eg*[^], az általa behívottak közül való *Ressul* nevű német vitéznek birtokot adományoz (Knauz, I. 60). De már 1209-ben egy magyar szabados neve: Rescud, Reszszud (Knauz, II. 16). Ez tehát Ressel magyaros alakban.

Karácsonyi úgy írja, hogy a 13. században a székelyek ilyen neveket (lásd a felsoroltakat) adtak gyermekeiknek. Pedig az igazság az, hogy a sok más — kereszténységbe átvett — név közt ilyeneket is adtak néha, épp úgy, mint a magyarok, ami mégis csak különbség. Pl. ugyanazon oklevelekben, melyekből K. J. a felsoroltakat idézi, ott vannak: Sándor, Apor, Ladislaus, Petrus, Paulus, Jacobus, Stephanus, Marcus, Martinus, Nicolaus stb. stb. keresztény nevek is.

Hogy a székelyeknél és a magyaroknál is német és más eredetű nevek is fordulnak elő, az könnyen érthető; mert mint említve volt és köztudomású, a keresztény vallás felvételével székelyek és magyarok a kereszténységbe átvett germán, szláv, héber, görög, latin stb. neveket vettek föl, amely nevek nem ezekből valók, azok hun-kazár-adighe-féle nevek (L. Újabb Adalékok c. munkám).

A székelyek ethnoszában nincs semmi germán motívum, vagy jelleg, aminek pedig okvetlen meg kellene lenni, ha a régi székelyek ősei, Karácsonyi szerint, a germán gepidák lettek volna és ha a mai széke-

lyek, ugyancsak Karácsonyi szerint, a gepidák magyar zselléreinek ivadékaik volnának. De van igen sok hun-kazar-adighe motívum és jelleg *Ibn Roszieh* szerint szép volt a kazár lovasság; fegyverzete közt ott volt a zászlós kopja is. A székely lovasság is szép volt s még a 17. 18. században is fegyveizete közt ott volt a *zászlós kopja*, amint a lustra könyvekben olvasható; a kopja neve adighe-kabard nyelven: *Ke-pouo*. Aztán az élet majdnem minden körülményére vonatkozó ősi hun kabar-adighe eredetű szavuk van, már magyaros formában.

A szülők, lisztviselők, szolgálk, élelem, ruházat, állat, halászeszköz, cselekvés stb. stb. megjelölésére ők hun-kazar-adighe eredeti székely szavuk volt, melyek egy része ma is megvan az élő nyelvben s úgy ezek, mint számos személynév ma is megvan a székelyekhez legközelebb álló adighe-kabardok nyelvében is, úgy számos helység-, helyes folyóvíz név is. (L. *Adalékok* című munkámban és a Függelékben). Be van bizonyítva az is, hogy a székelyek építészete kínai japán mintájú (L. egyebek közt Huszka J. A székely ház) szövöszéke és az ehhez járó csöllökereke, melylyel a mejjébe való fonalat (bélfonál) csövekre tekerik (csöllik), szintén japán szerkezetű. A kínai ősi történetírók megállapításai szerint az is kétségtelen, hogy az igazi hunok az ókorban a kínai birodalom szomszédságában éltek s a japánok is egykor a hunok keleti szomszédjai és rokonai voltak.

Aztán a székelyek nagyobb polit területi egységének neve *szék*. A magyaroknál *vmegye*. A magyar vármegye századkerületekre és tizedalckerületekre volt osztva. A székely szék *Nemekre* (kerületekre) és *Ágakra* (alckerületekre) osztatott¹⁾. A magyaroknál az őskorban a szék *törzset* jelentett (később nemesi kerületet is); a magyar törzs, illetve *szék* vérségi nemzetségekre és nemzetségi Ágazatokra oszlott (Paulsr Gy. A m. nemz. „tört. Szent Istvánig). A székelyeknél a polit, nagyobb területnek, a *széknek* egy kerületét nevezték *Nem-nek* (de nem nemzetiségnek) és alckerületét *Ág-nak*¹⁾.

A magyaroknak, Szent István óta, rendi, a székelyeknek mindig a legdemokratikusabb alkotmánya volt. A magyar király a székelyekre nézve csak gróf — comes — volt. A székelyeknél ősi idők óta megvolt a fiúleányság jogintézménye; de nem volt meg soha a magyaroknál¹⁾. A székelyeknél nem volt „*jus regiam*”, de volt a magyaroknál. A székely fejét veszthette; de birtokát soha. A magyaroknál bizonyos esetekben a birtok el volt kobozható. Tehát olyan jogai voltak a székelyeknek, a

¹⁾ Ezekre vonatkozólag 1. Újabb Adalékok a székelyek régi történetéhez c. kézirat munkámat. Ebben részletesen kifejtve és igazolva van minden.

milyenekkel még a leghatalmasabb magyar főúr sem bírt soha. Mindez lehetetlen lett volna, ha Magyarországból magyar király telepítette volna be a székelyeket Erdélybe. De éppen úgy lehetetlen lett volna mindez, ha — Karácsonyi szerint — a germán gepidáknak lettek volna, Magyarországból behívóit, magyar zsellérei, jobbágjai a mai székelyek ősei. Ilyen jogokat sem a gepidák a magyaroktól, sem a gepidák állítólagos magyar zsellérei a gepidáktól nem is kaphattak volna soha. *Csak egy ősfagfaló, szabad, független és önállóan fejlődött népnek — mint a székelynek — ismervei s a nagy hun-kazár-kabar népből való egyenes leszármazás igazolót, megerősítői a felsoroltak mind.* E valóigazságot nem lehet néhány, a keresztény vallással átvett germán, vagy germánra emlékeztető v. mutató névvel eltüntetni, nem lehet sem ráfogással, sem a legkörmönfontabb okoskodással sem megcáfolni,

Lám pl. a — szintén a turánsághoz tartozó — *finnek* sokáig lévén a svéd és német urak jobbágjai, „nyelvük csupa germán és szláv szók rontása, a lehető kevés]turáni logikával szerkesztve, mint ezt igazi hozzáértő nyelvtudós kimutatta.

Például a finn nyelvben az *úr: herra*, (német Herr), a góth *wató*, szláv *voda*, ó-germán *wat-r*, német Wasser (—*m*), a finnben: *vedé* és *vési*; a góth *Swistar*, német *Sweater*, angol *Sister* (=leánytestvér): a finnben *Sisare* és *Sisari*; a góth *dauhfär*, német *Tochter* (=leány) a finnben: *tyttäri*; a góth *Skauns*, német *Schön* (=szép), a finnben: *Kaunih*, *Kaunis*; a svéd *vis*, ó-germán *Wis*, angol *wise*, német *Weise* (=bölc), a finnben *viisah*, *viisas*, és így tovább, úgy, hogy nyelvük csaknem háromnegyed részben iráni, ó germán és ó-szláv nyelvelemek mongolosításából áll (Dr. B. G).

Ilyennek nyoma sincs a székelyeknél Sőt — mint már más munkámban is rámutattam — hogy a székelyek magyar nyelve hamarabb kifejlődött, annak kifejezésbeli ereje, tökélye, szépsége hamarabb érvényesült a magyarországi magyarok nyelvénél: erre már a XVI. században felhívta a figyelmet Székely István „Magyar Krónikájában, írván „aki az igaz magyar nyelvet a maga eredeti igaz formájában akarja látni, tehát a régi székelyek nyelvére tekintsen, kiknél igaz magyar nyelv folyamatja vagon.” „Rövidséggel és velős nyelvvel írnak a székelyek oly időben, mikor még Magyarországon úgy szólván szunyadott a nyelv szeretete”, jegyzi meg egy másik író (id. Kállay Hist. Ért. 182 3 1.), és ezt igazolják egyebek közt a szép magyarsággal irt 1555-iki székely törvények (Sz. O. II. 119-126). Ugyanazon nagy hun-kazár népek két törzse: a *moger-magyar*, és a *Szakul-székely*, tehát igazi testvér nép; nyelvük azonos volt s a magyar honfoglalás után egymás

mellett élve, egymással érintkezve, nyelvük, némi törzsi különbségekkel egyforma maradt s az idegen befolyástól mentes székelyeknél hamarabb fejlődött és tökéletesebből, mint ezt a fennebb idézett sorok is jelzik.

Tessék már most összehasonlítani a finn nyelvet a magyar nyelvvel, mely utóbbit a finnisták a finn-ugor nyelvcsaládba tartozónak mondják, akkor nem fog csodálkozni a tatár nyelvű „*Kun Miatyánk*” és a magyar „*Miatyánk*” közti különbségen sem.

A Karácsonyi által felsorolt „székely személynevek” tehát részben ősi adighe-kabard-székely nevek, részben átvett keresztény nevek s az egy *Ressul* néven kívül német eredetű egy sincs köztük; de még ez is keresztény német és nem gepida név és ez is meg volt a nagy magyarodnál már 1209-ben, magyaros alakban (I. fennebb); s a többiek is még sűrűbben fordulnak elő ugyanazon időben Magyarországon, mint a Székelyföldön. Eme nevek tehát Karácsonyi J. új elméletének még a legcsekélyebb mértékben sem lehetnek támogatói; legalább nem ráfogás nélkül. Csodálatos, hogy Karácsonyi mégis azt írja, hogy „eme székely személynevek csakis a germán nyelvből érthetők meg. (1. alább az idézetet).

Ezek után vizsgáljuk meg azokat a székely ősi *helységneveket*, melyekben Karácsonyi szintén fontos bizonyítékokat vél találni új megállapításai igazolására.

V.

A *Nagyküküllő* völgyében lévő helységek közül felsorolja: *Kábád*, *Farczdd*, *Tibád* (helyesebben *Tibold*); a *Nyarad* völgyében lévők közül: *Monyád* (ma *Nyomás*) helységet. Aztán írja:

„Mindenesetre hasonlítanak e helynevek a nyugati germánoknál szokásos *Kobold*, *Diepold*, *Meinhold* személynevekhez, de állandó *aid*, *ád* végzetük inkább a gepida (No lám!) *Asbad*, *Filegag* (v. *gád?*), *Ouszdibad* személynevekre mutat. De még inkább meglepő — írja tovább K. J. — hogy a Nyarad völgyében *Váczmány*, *Rigrmány*, *Ostormány* helynevek ötlenek szemünkbe. Lehetetlen — írja, — hogy Rigmányban rá ne ismerjünk a régi *Richman*, újabb *Reichman* német névre. A *Váczmány* is (eredetileg *Váczvány* volt Karácsonyi szerint is, aki szláv eredetű névnek mondja i. m. 33. lapján), mint hegynév, a bajor németeknél ismeretes. *Ostormány* pedig a Starkman v. a Stuman névnek magyaros átalakítása.”

Lássuk tehát ezeket rendre.

1. *Kábád*. Ez ősi kazar-kabar székely név, a hun-kabar törzs-névnek egyik alakja; meghatározó *r* nélkül: *Kába*, *d* helyraggal *Kábád* (mint: *Ac?a-Acsád*. *Ete* *Éted*, *Bence-B;ncéd*, *Béla-Bélád*, *Kál-Káld*, *Pál-Páld* stb. helységek. (L. Magyarorsz. helys. névt.). Azonos a biharmegyei (most *mjdumegyei*) *Kába* falu és családnévvel.

Van továbbá: *Abád* helys. Jász-N-K-Szolnok vmben, *Atád* Pózsöny és Zemplén vmben; *Katád* helys. Baranya vmben, *Párád* helys. Heves vmben, *Csanád* hs. Csanád, Maros-T., Toron'ál, Pest vmben; Possessio sive Terra *Munkád*, 1251-ben is említve (Knausz, I. 30. 79); *Nyarad*, helys. Győr, Veszprém, Borsod, Baranya stb. vmben és folyóvíz neve a Székelyföldön ; és még számos *ad* végzetű tiszta magyar helynév. *Kába* határnév Marosszéken (*d* helyraggal ez is Kábád); *Kába* nevű család van Csík- és Háromszéken.

2. *Farczád* Udvarhelyszéki helység. *Farad* v. *Farczád* helység Sopron vmben; *Farnád* helys. Esztergom vmben; villa *Farad* 1293-ban is említve (Knausz, I. 103). *Bajzád* puszta Szabolcs vmben; *Fajzád* falu Heves vmben. Aztán: *Kányád*, Madéfalva; *Fény éd. Siklód* udvarhelyszéki faluk, mind lizsla magyar nevek *d* helyraggal. *Kozmád* és *Konyhád* pataka Udvarhelyszéken (a Fejérnyikóba ömlenek).

3. *Tibód* v. *Tibód* helység Udvarhelyszéken (u. o. mint családnév: *Tibád*); *Tibód* v. *Tibold Darócz* helys. Borsod vmben (*Dardócz* nevű helység is vart Udvarhelyszéken). *Tabód* helys. Tolna vmben; *Kabold* helys. Sopron vmben; *Miháld* helys. Somogy vmben; Halaid személynév 1255-ben Magyarországon (Knausz, I. 40); »*Rátold* filius Micou de Dijvek», magyar nemes 1260-ban (Knausz, I. 47). *Told* helys. Nógrád és Bihar vmben. *Old* helys. Baranya vmben.

4. *Monyád* helység Marosszéken (ma Nyomai); *Bakmonyos* határnév u. o. *Minyád* és *Monyaháza* helys. Arad vmben; *Monya* helység Krassó Szőrény vmben; *Mánya* helység Bars, Nyitra és Solnok-Doboka vmben; *Monaudi* (= *Monyád*) személynév 1138-ban Magyarországon, Dömösön (Karácsonyi i. m. 41. .); *Monijasd* székely helység, az 1567-iki összeírásban 3 kapuval szerepel (Sz. O. -H. 221).

5. *Váczmány*, *Rigmány*, *Ostornány*.

Van: *Many* nevű helység Fejér vmben; *Mánya* hs. a fennebb jelzett három vármegyében; *Vily* hs. Zemplén vmben; *Boly* hs. Zemplén és Baranya vmben; *Vilmdny* helys. Abauj-Torna vmben; *Bolmány* hs. Baranya vmben; *Bálmány* helynév a Székelyföldön (I. Vadr). *Kotor* helys. Zala vmben; *Kotormány* helység Vas-, Somogy- és Abauj vmben és Csíkban; *Kozormány* (Kazarmány) hely- és forrásnév Csíkban; *Pétermany* helys. Gömör vmben; *Akol* helynév Baranya vmben: *Akolmány* (1264-ben „*Oculman*” Kn3uz, I. 55) most puszta Nyílrá vármben; *Mocsár* helys. Bars, Bihar, Ung, Zemplén vmbsn; *Mocsármány* hs. Sáros vmben (L. Magyarország helységnev!).

Van; *Ostoros* helység Borsod és Sopron vmben; *Osturnya* helys. Szepes vmben; *Ostornány* helynév Marosszéken; *Ostornány* helynév

Gömör vmben; (Karácsonyi i. m. 33. 1); *Ostoros* helynév és *Ostorhegy* Csíkbán. Van: magyar *Ostorménfa* (dr. Simonkai, Növényhat. 158. 1.); népiesen Kotormányfa; ebből is lehetett az *Ostormány* helységnév, mint pl. *Kökény* helységnév Baranya és Sáros vmben; *Szil* helys. Sopron és Somogy vmben; *Som* falu Szilágy, Trencsén, Máramaros, Sopron vármben (i. h.) és van:

Bergenye (v. Berkenye) helység Marosszéken; *Berkenye* fa (Sorbus) hazánkban; *Berkenye* helység Nógrád vmben; *Ostorfa* (*Celtis australis*) fa hazánkban.

Van: *Vacs* és *Vác* helység Pest vmben: *Vácza* helység Hunyad vmben; *Váczik* birtokos magyar nemes 1260-ban (Knausz, II. 79). *Vácvány* v. *Váczvány* helység Veszprém vmben (Karácsonyi, i. m. 43. I) ugyanilyen a marosszéki *Váczvány* hs.

Más változatokban: *Vécs* helys. Heves, Zemplén, Maros-Torda vmben; *Vecse* helys. Nyitra, Abauj, Pest vmben; *Vécse* helys. Zemplén vmben; *Vecze* helys. Hont, Maros-Torda vmben; *Vicza* Sopron vmben; *Vicze* Szolnok-Dob. vmben (i. h.).

A *Vác*, *Vácza*, *Váczik* olyan alakulat, mint *Ada*, *Ady*, *Adik*. (*Ada* helys. Bács vmben és régen *Aad* helys. volt Tolna vmben); *Ady* magyar, *Adik* székely családnév.

Továbbá; *Ricse* helys. Szatmár és Zemplén vmben; *Rücs* helys. Marosszéken; *Rics* helynév Háromszéken[^] *Rigács* hs. Zala vmben; *Regénye* hs. Baranya vmben; *Reges* régi székely szó (Kriza, Vadr.) énekes; *Reg* ének; *Rigó* hs. Nyíltra vmben, *Rigó* és *Ligó* családnév a székelyeknél is. *Rigmány* hs. Marosszéken; *Ligmány* hn. Borsod vmben (Karácsonyi, i. m. 42. 1.), 1347-ben „*terra Regteluk sea Regwelgh vocata*” említetik (Zolnai, Oki. Szót. 974. 1.). *Ligvand* hs. Sopron vmben. *Arad* helys. Arad vmben; *Aradvány* puszta Szabolcs vmben stb.

Aztán a *many* és *vany* magyar névképző is; pl. zsákmány, takarmány; *tanítvány*, *bizonyítvány* stb. A felsoroltak mind magyar nyelvi anyagok; így az összetételeik is magyarok.

Mindenesetre sokkal valószínűbb a Karácsonyi feltevéseinél; de én határozottan állítom, hogy a *Rics*, *Reg*, (*Rig*) v. *Rigó* és a *Mány* nevek összetételéből lett a *Reg-* v. *Rigmány* (*Rigómány*), mint a *Regteluk*, *Regwelgh*.

Továbbá van: *Déva* helys. Hunyad vmben; *Vány* (és *Ványa*) helynév Pest vmben és van *Déva-Ványa* helys. Jász-N-K-Szoln. vmben.

Van, mint láttuk: *Vác* helység és *Vány* hn. Pest vmben és van *Váczvány* helység Marosszéken (mert eredetileg Karácsonyi szerint is

Váczvány volt,) I. fennebb) a mostani Váczmány és van *Váczány* v. *Váczvány* hs. Veszprém vmben (t. fennebb).

Ilyen összetételek a fennebb emiített *Pétermány* és a *Vácz-Hártyán* is. Minek keressük tehát a germán gepidáknál v. általán a germánoknál eme — magyar nyelvi anyagokból összetett nevek eredetét? Különben Karácsonyi pl. a tiszta magyar eredetű *Borszék* és *Bélbor* nevet is idegen (szláv) eredetűnek mondja (ezt is más helyen ismerttettem). Az *ostor* és *mány* összetételéből lett végül az *Ostormány* (v. [az Ostormány fától kapta a nevet, mint fennebb említettem).

A *Vác* névvel kapcsolatban érdemesnek tartom még a köveik őzöket megjegyezni. Nevezetesen dr. Bálint G. a *Kaukázusban* a kaukázusi népek nyelvét tanulmányozva, följegyezte azt a valóigazat, hogy a Kaukázusban, Derbentől délre a *Szamura* folyó vidékén lakó *K hűre* (oroszosan Khürin) nevű nép a Szamura folyót *Kulan Vac* (közép víz) néven nevezi és hogy e nép nyelve bár török-perzsa és daghesztani nyelvanyaggal telített, mégis inkább *adighe-kabard* sajtáságu (Honf. rev. 126. 1.). Érdekes, hogy a *Váci*, *Vácza* néven kívül hazánkban is van *Kula* nevű helység (Bács vm.) és *Kula* nevű puszta (Vas és Tolna vmben) és van *Kulantó* nevű puszta (Bars vmben) v. ö. a fennebbi *Kulan Vac* nevet. Van *Kula* nevű család Csíkban (Sz. O. V. 229). Ebből is világos, hogy nincs semmi ok arra, hogy a bajor németeknél vagy pláne a gepidáknál keressük a székely *Váczvány* és a többi nevek eredetét. Mert ha a felsorolt nevek némelyike talán germán nevekre emlékeztet is, ez még nem bizonyíték ama nevek germán eredete mellett; hiszen pl. Udvarhelyszéken (Udv. vm.) van egy *Sármány* nevű hegy (valószínűleg a *Sármány* nevű madárról elnevezve, v. ö. *Kakuk* hegy, Kakas reze, Szarkakő u. o. és Kakashegy Csíkban. A némelüi tudót, ha elgondolkozik rajta, emlékeztetheti e név a németre; a németben ugyanis a *ScÄar*=sereg, falka; a *man*=ember, férfi, tehát *Sármány* falkaember volna; vagy a francia *Sármán* (fr. Charmant)· ra *h* emlékeztethet a magyar *sármány* név, pedig igazán „rettenetes” a jelentésbeli különbség a magyar, német meg a francia *Sármány* közt. Továbbá: a magyar *Rede* helységnév (Veszprém vm.) is emlékeztethet a német „Rede”-re (Rede=beszéd, mondás): a magyar Rhéde (Heves vm.) helységnév a német Rhede-re (Rhede=rév, lévpari). A *Rhedei* család ősi magyar birtokos volt (Kőszeghi, Nem. Csal. Pest vmben 6. 1). Vagy a baranyamegyei *Raad*, a Szabolcs-, Nógrád- és Zempléni megyei *Rád*, a Zalamegyei *Ráda* (már 1019-ben említve, Knauz, I. 5). A *Rádai* család is ősi birtokos magyar család (u. o.) A német *Rád* magyarul *kerék*. Hát a magyar *liszt* (=örlemény), a német *Liszt* (=csel, ravaszság). Eme magyar

helységnevek a német köznevekhez hasonlítanak; a Székelyföldön német köznévhöz ennyire hasonló helységneveket nem lehet találni, Van *Radvány* nevű helység is (Abauj Torna, Sáros, Zólyom, Győr, Komárom stb. vármben). Ilyen szerű a székely *Váczvány* (most Váczmány) is.

De ha eltekintünk is eme fennebb felsoroltaktól, akkor is megdönti Karácsonyi új elméletét az a valóság, hogy az általa felsorolt székely személy- és helységnevek a magyarországiakkal azonosak vagy nagyon hasonlítanak azokhoz és így nem alkalmazható a székelyekre a gepida elmélet, vagy a magyarokra is alkalmazni kell, amit azonban Karácsonyi nem tesz, mert nem is tehet, így el kell esnie a székely gepida új elméletnek is; mert ha ama nevek valóban német eredetűek volnának is, — ami teljességgel nincs bebizonyítva, de a felsoroltak éppen magyar eredetük mellett szólnak — az már a mondottakból, hogy t. i. német neveket is vettek föl a keresztény vallás felvételével a magyarok és a székelyek — könnyen megérthető. Megérthető az is, hogy a Szék. Okt. V. kötetében a közel tízezer személynév mind magyar, mert a keresztény papok a magyaroknak és székelyeknek ugyanazokat a kereszténysége átvett germán, szláv, héber, görög, latin stb. eredetű neveket adták, mely nevek természetesen magyarosokká lettek. De hogy tiszta német eredetű nevek is vannak említett Sz. O.-ban, az is igaz. Például ott van, mint család- és keresztnév a *Gothárd* (Golhar és Gothart alakban is írva (ma Kocsárd) L. Sz. O. V. 283 284. 309, 311. 313), ma is élő családnév a Székelyföldön. Van *Hermán U* (Sz. O. V. 214, 215. 216). Magyarországon 1165 ben *Herman* magyar szabados (Knauz, II. 4). *Herman* helység Vas vmben; *Hermánszeg* S?a'-már vmben; *Hermdny* Sáros vmben stb.

Hiába keres tehát Karácsonyi bizonyítékokat a felsorolt „*régi székely helységnevekben*” is, a székelyek őseinek germán-gepida volta igazolására. Hogy csakugyan *ő maga Karácsonyi sem hisz s nem bizik teljesen azok bizonyító et éjében és nem is áll szilárdan állítása mellett:* ezt mutatja mindjárt a felsorolt nevek után tett következő kijelentése:

„*De még ha ezen útmutatások valahogy másként volnának is magyarázhatók, a Nyárad-Szent-Lászlótól északra egy külön kis völgyben eső kis falu: Mosón.*”

Amint láttuk, „*ezen útmutatások*”, — azaz a Karácsonyi felsorolta székely személy- és helységneveknek, Karácsonyi szerint, germán eredetre utaló útmutatásai — nemcsak hogy másként magyarázhatók, hanem a fennebb ismertetett adatok bizonyító ereje a Karácsonyi magyarázatától egészen más magyarázatra utal és kényszerít.

Karácsonyi tehát a *kis Mosón* helységben keres fennebbi erőteljes argumentumainak támasztékot, írván a következőket:

„Erről — t. i. a *kis Mosón faluról* — azt írja Benkó K. 1862-ben, hogy határainak nagy része vizenyős. Másrészt pedig éppen mostanában bizonyította be Melich János, hogy e helynév az ó-germán Moos-ból származik, mocsarat jelent s olyan ó-germán nyelvből való, amely az ó-felnémet átalakulásban nem vett részt. Világos tehát, hogy e helységet nem az 1142 után beköltözött szászok nevezték el, hanem olyan germánok, akik a közös germánságból régen kiszakadva, továbbra is az ó-germán nyelvet beszélték.”

Ezeket írja Karácsonyi János. Vizsgáljuk meg hát a kérdésnek ezt a részét is. Tudom, hogy Melich János jeles nyelvész, az is igaz lehet, hogy a székely *Mosón* határainak nagy része vizenyős — hiszen Marosszéken más falu is van, melynek határa vizenyős, pl. *Cserefalva* határa talán még vizenyösebb, mint Mosoné, aztán még terjedelmes tavak is vannak, pl. Kölpény, Madaras, Bind, Sámsond stb. marosszéki falvak határán, — mindezeket tudva, tn egy kérdést teszek föl, anélkül, hogy feleletet várnék s aztán megmondom saját meggyőződésemet s bizonyítékaimat is megismertetem.

Tudva van — fennebb pár példát már hoztam is fel, — hogy a német nyelvben némely szó alakra v. kiejtésre hasonlít némely magyar szóhoz, minden jelentésben hasonlóság nélkül. Ismeretes a tréfás mondat is: „a németnek víz a rétje (Wiese), *háj* a szénája (Heu), mégis rossz a lova” (Ross). Eme szók (magyar és neme») egymástól függetlenül keletkeztek. Továbbá a héber eredetű *Mózes* nevet, mely a székelyek közt gyakori (a magyaroknál is volt már a XIII. században is, Kn. II. 95. stb), régen *Moses* nek írták, amelyből aztán lett a Mósi, Mósa ma is meglévő alak. Mósa családnév is. Nem lehetséges-e, hogy a német Moos (ejtsd; Mósz) névtől egészen függetlenül lett a Mosából *Mosón* székely helység- és családnév is? Mert a mint van a székelyeknél *Mósa* és *Mosón* családnév, úgy van Pósa és Poson, Tusa és Tuson, Vata és Vatan, Löte és Lölen, *Sár* és *Sárán*, Lucs (Lucs mezeje Csíkban) és Lucson stb. stb. is. (L. Szék. Oslt. V. 169. 177. 183. 184. 186. 187. 189. 195. 197. 264. stb. lapokon).

Nekem az a meggyőződésem, hogy így keletkezett a Mósd-ból a székely *Mosón* és semmi köze az ó-felnémet Moos (=Mósz)-hoz. A német Mósz (Moos) volfaképen *mohát* és nem *mocsarat* jelent, de ha az ó-felnémetben *mocsarat* jelentett volna is, az itt lényegtelen. A mocsár német neve *Moor*. Mór nevű helység is van Magyarországon, ugyanott 1218-ban egy *Mór* nevű egyén primipilus említetik (Knauz, I. 23). Ma is van *Mór*, *Móra* és *Móré* magyar és székely családnév.

Különben a Mósz (Moos)-ból nem is lehetett Mosón. A nyelvészek sem csalhatatlanok.

Karácsonyi aztán a kis Mosonnal való fennebbi érvelés után a következőket írja:

„Megállapítván (t. i. Karácsonyi megállapította), hogy 896-ban a magyarok itt hazánk területén csak szláv avar és gepida néptörödékeket találtak, tudván továbbá azt, hogy a székelyek ősei se szlávok, se avarok nem lehettek, ellenben kimutatván (?) azt, hogy a legrégebb székely eredetű személy- és helynevek csak a germán nyelvből (?!) érthetők meg, bármennyire meglepő vagy talán visszatetsző is, kénytelen vagyok kimondani, hogy a régi székelyek ősei a gepidák (?) voltak s a X-XII. századokban még gepida nyelven beszéltek. Ez a felfedezés aztán egyszerre csodálatos fényt áraszt azokra a felfedezésekre, melyek a székely eredetéről és nemzetiségéről a XII-XIII. századokban keletkeztek s később annyi tévedésre, fejtörésre adtak okot.”

Ezeket írja Karácsonyi J. dr.!

Hogy a magyarok 896-ban hazánk területén szláv, avar és gepida néptörödékeket találtak, azt K. J. megállapíthatja és igazolhatja is; gepidákat azonban semmi esetre nem találtak Erdélyben; nincs ott ezeknek semmi nyoma; de a székelyek nem voltak néptörödékek, amit bizonyít és igazol egész történetük, igazolnak a keleti-byzanti írók, mint ezt is más helyen kimutattam. A néptörödékek mind eltűntek; de a nem néptörödékek székelység meg van ma is ősi nevével, régi szép hírével, lélekemelő és tanulságos történetével, igaz és lángoló honszeretetével és hősi vitézségével! És vitézsége, vitézi hite nem új keletű. Már a 3. században IV. László magyar király székelyeknek adja Aranyosszéket, az ő atyjának V. Istvánnak és nékie tett hűséges szolgálataikért, az ellenséggel vívott vitéz és győzedelmes harcaikért. (Sz. O. I. 22)

Hunyadi Mátyás király is a székelyek hűségéről s elszánt hadakozási képességeiről (Strenuum belli gerendi Studium Siculorum) dicsőreleg szól. (Sz. O. I. 220.)

Werbőczy szerint „siculi rerum bellicarum experlissimi” (Trip. III. r. 4. tit.)

Mihály vajda 1599. évi kiváltságlevelében írja, hogy „a székelység mind régen, mind újabb időben hadi tehetségeiről dicsőreletesen elhíresedett.” Báthory Zsigmond 1601-ben kelt oklevelében magasztalja a székelyeknek az ő hadjárataiban tanúsított rendkívüli vitézségét, melylyel megmutatták, hogy még virágozik köztük a régi hun erő és dicsőség” s megdicséri iránta tanúsított hűségüket (Sz. O. V. 168-471).

I. Rákóczy Gy. írja: „a székelyek mind előttünk élt fejedelmeknek igaz hűséggel és dicsőreletes katonai bátorsággal szolgáltak mind nekünk hűséges és legjobb hazafiakhoz illő szolgálatokat s katonai érdemeiket tették!”

I. Lipót m. kir. diplomájában a székelyeket »*genus hominum bellicosissimum*»-nak mondja.

Petőfi dicsérő szavai szerint 1849-ben is „előre mentek mind a hős székely fiuk.”

A *napjainkban* lezajlott világháborúban is vitézi erényeiről ismerle meg őket az egész világ.

Ki hiszi el, hogy egy telepes zsellér nép a világ legelső katonái sorába emelkedjék? Ez képtelenség!

Hogy a székelyek ősei se szlávok, se avarok nem voltak, azt a források is igazolják.

Hogy a legrégebb székely eredetű személy- és helynevek csak a germán nyelvből volnának megérthetők, ez állítás, a fennebb kifejtettek igazolása szerint, ismét csak képzelődés, kitalált mese, álmodozó tudomány; az adighe-kabard nyelv dönthetetlen adataival, bizonyítékaival szemben tarthatatlan állítás, mert számos régi székely személy- és helynevünk *nem a germán*, hanem az *adighe-kabard nyelvből érthető meg*, mint ezt is kimutattam más helyen és igazoltam. (L. még a Függelék.)

Hogy aztán Karácsonyi a bebizonyítatlan feltevései alapján a székelyek őseit *germán gepidáknak* mondja, ez — legalább reám nézve — *nem meglepő* éppen Karácsonyitól, aki csodálatos és sajnálatos módon az 1451-iki székely törvényből is annak világos rendelkezésével merőben ellenkező intézkedést sütött ki; aztán meg azt az állítását, hogy a székelyek régen is rendszeresen adóztak volna a magyar királynak, úgy próbálja igazolni, hogy IV. Béla királynak általa idézett két okleveléből az *oláhok* és *szászok* nevét kihagyta (Karácsonyi, Szék. ered. 61. 1), s így a laikus olvasó kénytelen elhinni, hogy az állítás helyes; pedig más az értelem, ha az okleveleket kihagyások nélkül olvassuk (L. Martalékok c. munkám 53-4. 1.); most padig olyan codex bizonyítgat nyelvészetileg, amelynek latin nyelven kidolgozója a *birkából kun (hun) embert*, a birka táplálékából, a kicsi fűből *kicsi kenyérhéjat* csinált, s ezzel hízaltatja meg a birka — kun embert, amitől pedig sem ember, sem állat még soha meg nem hizott. Aztán, mint B. G. megjegyezte, azt sütötte ki a kidolgozó, hogy a krimi tatárok magukat hun néven nevezték, és „ez a rettenetes ráfogás latin nyelven van írva s ment a nagy világba, mert nem akadt a tudósok közt, aki a kidolgozót figyelmeztette volna e nagy tévedésre.” (Bálint G. akkor külföldön tartózkodott.)

Ezek az igazi „*félremagyarítások*” s ezek adnak aztán okot — éppen azért, mert olyan kiváló, elismert nevű írótól származnak, mint K. J. — ezek adnak okot további „félreértésekre, tévedésekre, fejtörésekre” és a történeti igazság elhomályosítására. Ezért aztán eztán nem is

visszatetsző, inkább mosolyt keltő, ha azt írja is Karácsonyi, hogy a székelyek ősei a X-XII. században még gepida nyelven beszéltek, mert mint fennebb már rámutattam, az élet minden vonatkozásaira adighe-kabard-székely szavuk volt s azokból ma is, szinte változatlanul, sok megvan (L. a Függeléket és Adalékok c. munkám 69-77. l.); ellenben a K. J. által ismertett székely személy- és helynevek részint a kereszténységgel átvett nevek, részint ősi adighe-kabard- székely nevek s egyformán megvannak Magyarországon és a Székelyföldön, ugyanegy időben és nincs semmi germán hatás, mint pl. a finneknél (I. fennebb), ami ismét lehetetlen volna, ha a germán gepidák zsellérei lettek volna a mai székelyek ősei.

A Karácsonyi új felfedezési módszere pedig, ha követnők, igen furcsa és valóban meglepő eredményekre vezetne. Nevezetesen, az ő új felfedezési módszerével be lehet bizonyítani azt is, hogy Attila neve is német eredetű. Atil, Atel = német Adel = nemes; vagy Etil, Etel — német Edei = nemes. Sőt ilyen formán a *hun* név is német: a német Huhn = lyuk (párja a Gall kakas ...).

De még a magyarok ősi nevéről, a Mogerről (írták Mager alakban is) erről a tiszta hun-kazar-magyar névről is ki lehet sütni az új módszerrel, hogy az német eredetű: Moger = német mager = sovány ... Ide vezet a Karácsonyi dr. új felfedezési és „csodálatos fényt árasztó” (valójában inkább mondhatni szemfényvesztő) módszere. Ez valóban csodálatos! Ezeket hidje, aki akarja, és tapsoljon neki!

Végezetül meg kell még jegyeznem, hogy az Erdélybe került magyarok az erdélyi magyar vármegyékben helyezkedtek el, a Székelyföldre nem is kellett őket hívni; hiszen, mint más helyen kimutattam¹⁾; éppen a szapora székelyek mentek ki Magyarországra és máshova; azért kellett törvényt hozni a szabad kiköltözésre.

Téves Karácsonyinak az az állítása is, hogy *Székelykeresztúr* és *Alsóboldogasszonyfalva* urai akartak volna a székelyekhez csatlakozni, mert e helységek mindig a Székelyföldre tartoztak. A Karácsonyi idézte oklevelek (Szék. Okt. Hazai okt. stb.) szerint is világosan *Szederjes* és *Szentkereszt* (a mai Szászkeresztur) urai akartak csatlakozni, ennél több csatlakozási kísérlet nincs is. Ismertettem azt is főmunkámban, hogy a királyi oklevelek ellenére sem engedték meg a székelyek eme helységek Székelyföldre való csatolását. Szederjest csak napjainkban csatolták oda, Szászkereszturt soha.

Abban igaza van Karácsonyinak, hogy — amint Anonymus is

¹⁾ L. Újabb Adalékok stb. c. kézirati munkámat.

írja — „omnes siculi primo erant populi Attilae regis,” Attila népe voltak előbb; de nem a Karácsonyi elmélete szerint, hanem — mint ezt is más helyen igazoltam¹⁾ — Attila igazi hunjai *keleti ágát* alkotó Hun-Kazaroknak voltak egyik kiváltságos, három nemzetségű, szakul-székely nevti törzse es mini iiyeuek ösfogialók Erdélyben. Mikor aztán Árpád bejött magyarjaival, a azciLciyek hozzáalottak s ettoi Kezdve Árpád népe iettek s azok is maradtak mindig (Attila hunjainak *nyugati ágát az avarok, északi ágát a bolgárok* képezték, mind igazi hun, tehát testvérnépek valának).

Nagy eltévelyedés Karácsonyi legújabb elmélete is; éppen azért biztosra veszem, hogy immár nem is kell húsz év és maga Karácsonyi — ha ugyan még tovább is foglalgozik a székely kérdéssel — éppen úgy vagy még keményebben rá fog cáfolni mostani germán-gepida elméletére, mint ahogy most (1924-ben) rácafol 20 év előtti magyar telepes *szláv-török szek-li* elméletére.

* *
*

Végezetül, a Berlinben, a kultuszkormány és a Magyar Tudományos Akadémia támogatásával megjelenő „*Ungarische Jahrbücher*” c. folyóiratnak 1924. évi deczemberi füzetéből (a 407. lapról), a Karácsonyi szóban forgó munkájáról szóló részből közlöm a következőket szóról szóra:

„Er — t. i. Karácsonyi János — geht davon aus, dass noch kurz vor der Landaahme Gepidenresie auf den Boden des späteren Ungarn nachweisbar sind, ind ssen beziehen sich diese Angaben nicht auf Siebenbürgen, sondern auf das Land rechts der Donau, villeicht auf Sirmien. Unhaltbar sind seine Versuche, in der Szeklerischen Namengebung germanische Spuren nachzuweisen. Der Übergang von *V* zu *B* (in Vincencius—Benczencz) ist durchaus keine deutsche Eigentümlichkeit, sondern ist gerade auch im Ungarischen nachzuweisen. Vgl. Budin (Bodon) für Widdin.

Verfehlt ist der Versuch, *in* der Fortlassung der Anfangssilbe der Namen Sándor für Alexander und Tolorr) für Barlholomeus germanisch-gepidische Eigentümlichkeiten zu sehen, oder gar in dem Suffix — *ul* in *Ressul* ein germanisches Diminitivum.”

„Abzulehnen ist auch die Heranziehung gepidischer Namen wie *Asbad* zur Erklärung der Ortsnamen Kobád, Farczád, Tibád, Monyád.

¹⁾ L Újabb Adalékok stb. c. kézirati munkámat.

²⁾ Tolón als Namen eines Kumanenfürsten. S. Fejér, C. D. H. V, 2. p. 509.

Umgekehrt darf man die Übereinstimmung des Siebenbürgischen Bergnamens *Vaczmany*, mit dem bayrischen *Watzman* nicht für die ostgermanischen Gepiden verwerten. Dasselbe gilt für den Siebenbürgischen Ortsnamen *Moson*, selbst wenn man daraus mit *Melich* auf althochdeutsche Namengebung Schliessen könnte.”

Mindenben igaza van!

Függelék.

Az „Adalékok a székelyek régi történetéhez” című munkámban közölt adighe-kabard és székely-magyar rokon nevek kiegészítéséül közlök itt még néhányat, hogy feledésbe ne menjenek.

Adighe-kabard nevek s azok magyar jelentése **Székely magyar rokon nevek.**

Ge, Age (valaminek farka, nyúlványa, része, Ága). *Ág* (szintén valaminek része, nyúlványa *Ate* (anya). *tagja*).
Atya. Atosfalva Marosszéken; *Atyha* falu

Ane, nane, ne (anya, Nanai Udvarhelyszéken. családnev Erd. Muz.XV. *Anya*. Ána csal. Udvarhelyszéken. Nana helység 174. L. *Nem* alatt.) *Esztergom, Tolna, Heves, Veszprém vármében; „Nanapadja”* határnév Marosszéken.

Bas (bot) *Bos* falu Marosszéken; *Botfalva* a Barcaságban.

Csib (fejcsab) *Csiba* falva Marosszéken; *Csieb* (Cseb) falu

Cun (cseng, zeng, csengő, zengő) *Czun* helység Baranya vármében; „Zengő” hegy u. o. — *Chuna* várjobbágy 1237-ben

Csina, csinya (összetett Somogy, vármében (Knauz, I. 27.) szó, jelentése: föld fog, *Csinya*, módosulva *Csúnya*. Udvarhelyszéken a föld tart=földben van, *mezőkön termő mogyorós bükköny* v. földi földi). *mogyoró (Lathyrus tuberosum)* földalatti gumóját hívják „*csúnya mogyoró*”-nak. A gumó ehető; *gyermekkoromban* mi is ástunk, de *igaz* az adighe kabard nyelvvel nem foglalkoztam, soha sem tudtam, senki sem tudta megmondani, hogy miért hívják e földi mogyorót „*csúnya*” mogyorónak. Marosszéken is van „*Csunyás gödör*” és *Csunyás láb*” határnév (Sz. O. VI. 407.410.) „*Csúnya mogyorós gödör*” és „*láb*” helyett. Olyan ez, mint u. o. „*kígyó hagymás mező*”, „*Borsfa*” stb. határnév. Van még „*Csunyász*” helynév is (L. Vadr.)

Ellenben van Udvarhelyszéken, Vargyason egy „*Dak mogyorós*” nevű hely, melyről azt jegyzi meg *Jakab Elek* Udvarhely vármegye monográfiájában (a 17. lapon), hogy a nép a *Dak* szót *Dac-* és *Dasz-nak* is ejti ki, de egyik alak eredetét sem tudja.

Az adighe-kabard nyelvben *da-ka* és *dû-cû=fa-to*, *fa-töke*. Dak mogyorós tehát annyi, mint *fa-* v. fáimogyorós, azaz olyan hely, a hol mogyoró-fák vannak. *Dak mogyoró* v. *Dac mogyoró* tehát = fái (fán-termő) mogyoró; ellentétben a fennebb jelzett *csúnya* (=földi, földben-termő) mogyoróval. Ezek is igazolják, hogy számos szavunk az adighe-kabard nyelvből magyarázható meg; és hogy mily hálával tartozunk dr. Bálint Gábornak, hogy megírta és kiadta az adighe kabard nyelviant és szótárt.

Adighe-kabard nevek.**Székely magyar rokon nevek.**

<i>Domiga</i> (jegy, jel, cél-pont).	Dornoga család Háromszéken, Domuk falu Gyergyóban.
<i>Dal</i> (családn. Erd. Muz. XV. éf. 174.)	Dálya falu Udvhszék., Dál-nok falu Háromszéken, Dál helys. Koiozs vmben.
<i>Dohma</i> (családnév Erd. Muz. (XV. éf. 174.)	<i>Duma</i> családnév Udv. szék., <i>Domaháza</i> falu Borsodban, <i>Domahida</i> falu Szatmár vmben.
<i>Gané</i> (Ganye, felőKeni való, ruha)	Genye, Gunya=ruha,
<i>Gozs</i> (sárga)	<i>Gozzs</i> és <i>Gorzs</i> (Udvhszék.), <i>Gazso</i> (Háromsz.)=sárga cserebogár.
<i>Gum</i> (gyomor), <i>gumji-mi-de</i> —undorodás	Gamat (undorítóan piszkos),
<i>Hachonduka</i> (családnév, Erd. Muz. XV. 174.)	<i>Hayanduc</i> , szőlőmunkás Egres helységben Magyarországon, 1218 ban (Kn. I. 20.) 1237-ben <i>Ayandukh</i> alakban van írva (Kn. I. 28.).
<i>Hatén</i> , <i>hutin</i> (üt, ver)	<i>Hutol</i> , hutyol (=üt, ver, hutyoló és hutyoró^ ütő, verő pálca, v. vessző.
<i>Ikkhet</i> (vége hid- hid vég)	<i>lüket</i> (ikkheí) falva Csíkban (van <i>Hidvég</i> nevű falu is).
Kense (Kénese, végtelen, farktalan)	<i>Kénese szeg</i> , Csiksztkirály egyik tízese, <i>Kén-eső</i> családnév Maros- és Háromszéken.
<i>Kesk</i> (Ke-sk, összetett szó, az adighe-kabard nyelv szokása szerint összevonva; <i>Ke kívül, nélkül; sko^fék</i>)= $\setminus L[vü]$ a féken, azaz fék nélkül.	<i>Csikszenttamás</i> falu 1667. évi törvénye 6. pontja így szól: „Amint azelőtt is végeztek volt, hogy vetés közt senki Kesleg (<i>Kesk-leg</i>) marhát ki ne hajtson, hanem járomban, ezután is úgy legyen” (Sz. 0. VI. 316). <i>Kesleg</i> (-Kesleg) tehát annyi, mint szabadon, kötéllel össze nem kötve

Adighe-kabard nevek.**Székely-magyar rokon nevek.**

és járom nélkül, szóval minden fék „nélkülileg.” A szabadon, kötél v. járom nélkül, a vetés közt lévő utakon hajtott marhák szétszaladnak és kárt okoznak. Azért nem volt szabad keskleg hajtani, csak járomban v. kötélen. *Kriza* is felvette székely tájszólárábí a *kesleg* szót (L. Vadr.), de részben tévesen értelmezi. Azért mondom részben, mert ezt írja: „*kesleg marhát hajtani annyi, mint szabadon, teher nélkül, v. kötéllal összekötve, v. járomban.*”¹ A szabadon, teher nélkül értelmezés helyes, mert a kesleg hajtás valóban csak a szabadon, járom és köiél nélküli hajtást jelenti; ezt tiltja el az idézett törvény is, ez a kesleg szó jelentése is. A járomban hajtást az idézett törv. is megengedi. Ez tehát nem tartozik a kesleg szó fogalma alá; de *Kriza* oda vette ezt is, tévesen.

Eszi (összevont szó: ko=liszt; si, psi-víz)=üsztviz, lisztlé, lisztkivonat.

Kiszí. Kocsonyaszerű pépes étel, Zab, árpa stb. lisztre vizet töltenek valamely edényben; kovászt is adnak hozzá; egy idő múlva sűrű lé képződik; azt letöltik és megfőzik, főzés után mint még folyékony pépet tányérokba töltik, hűvös helyre teszik, a hol kocsonyaszerűleg összeálló puha péppé lesz, melyet aztán rendszeren tejjel esznek.

Kaale (szárnyas, madár)

Külü (madár, kül. zöld külü, zöld madár = zöld harkály.

Kod, God (had, sok, bőrség)

Gad, Kada, Kadi családnév Csik, Udvarhely- és Marosszéken. *Kada* helynév is.

Kosha (családnév, Erd. Muz. XV. 174.)

Kosa szék. családnév.

Kabische (családn., u. o.)

Kabos székely családnév.

Lidir (fény, világosság)

Lidércz = bolygó fény, bolygó tűz (Irrlicht)

Leu, lou (ló, equus)

Lő, magyarok- és székelyeknél.

Macho (családnév, u. o.),

Makó székely családnév és helység Csa-

Adjghe-kabard nevek.

Nem (összetett szó, az adighe—kabard nyelv szokása szerint összevonva: *ne* = anya, és: nagy, fő; *me* = hely) jelentése: anyahely, főhely, melynek részei, Ágai vannak. (1. *ane a.*)

Ni (neki, oda, hoz, hez, latinul: ad, illuc)

Risinin (ijesztő, csúf.)

Siku (sziget.)

Zi-oate (elmondó, szóki-mondó)

Zsikhar (szószeriní==földszolga.)

Berikh és *Berikó* (hun vezér neve.)

Harmidac (hun vezér neve)

Karathon (hun vezér neve)

Koleál és Kál (hun vezér neve)

Kinialk (hun vezér neve)

Pá'a (fejrevaló, süveg.)

Rugas (hun vezér neve)

Zaberga (hun vezér neve)

Székely-magyar rokon nevek.

nád- és Kolozs vmben. *Fény* helys. Szatmár- és Torontál vmben. *Nem*, a székelyeknél a 16. századig a szék egy kerületének (nagyobb politikai egységének) neve volt ; ennek részei — alkerületei — voltak az Ágak. A *Nemekben* birtokosok voltak az előkelők, nemesek.

ni, pl. papni, jegyzőni = paphoz, jegyzőhöz megy.

Rusnya (=csuf, ijesztő).

Sikő családn. Marosszéken, *Sikó* és *Sike* családn. Háromszéken. Van *Sziget* magy.

helys. is. *Sikó* puszta Nógrád vmben.

Zuvat, (székely =) elmondó, hirthordó, plejyka ember és: utcazahir, pletyka. *Vátahota* alak is használatos u. azon értelemben.

Zsithár (határpásztor (földpásztor) földszolga, Udvarh. szék.

V. ö. Bereczk helység Háromszéken.

Har, Hor = hegy; Harmidac: ma Mtácshegy a Hargita hegylánczában. *Har alj* (=Hegy-alj) falu Háromszéken, az Orbai hegyek alatt. *Ku-har*: kisebb hegy Székelyudvarhely határában. *Harám* hegytető Csíkban.

Karathna falu Háromszéken; *Karácson* falva Udvarhelyszéken, *Karacsi* család Csíkban.

Kaál falu Marosszéken.

V. ö. *Kálnok* falu Háromszéken.

Páa, ma *Páva* falu Háromszéken, V. ö. Csákó falu Torda-Aranyos vmben; *Süveges* puszta Abujban.

Rugát-tető helynév Csíkban.

Zabrág, majd *Zábrán* és *Ábrán* a székely nemek (kerületek) egyikének neve.

A fennebb már idézett *Csikszentiamás* falu 1667. évi törvényeinek 9. pontja így szól: „Az *Olt* vizében is *senki* szikanyyal és kappagatóval vagy maszlaggal *halászni ne merészeljen maga jószágán kívül; egyéb formán garkü-vel, hab-val halászhasson három forint büntetés alatt.*” (Sz. O. VI 316.)

A három első halászeszköz-név a mai magyar nyelvből is érthető. A két utóbbit már csak az adighe-kabard nyelvből érthetjük meg. *Garku* (gar-kü) összetett szó, szó szerinti jelentése: fogoly fogó, fogolylyá ejtő. Ez a halász-eszköz mai néven *Varsa*, melyet a székelyek vesszőből készítenek, alkalmas helyen a folyóba teszik; a hal bele megy, de nem tud kimenni belőle, valósággal fogolylyá lesz. *Habe* = merítő, merítve fogó. Ez a székely *merítő* v. *emelő háló*, mely erős cérnából készül, a parton állva, kiemelik, kimerítik vele a halat a vízből.

Több más nevet főmunkámban közlök és ismertetek. Meg kell jegyezni, hogy nem minden, esetleg szlávra emlékeztető, nevünk szláv eredetű.